

Nová rada

Smil Flaška z Pardubic

- Veršovaná alegorická skladba nejspíše z roku 1394, která má panovníkovi podat návod, jak vládnout.
- Pojednává o nástupu krále Václava IV. na trůn, kdy si zve různá zvířata, aby mu dala dobré rady.
- Zvířata radí podle svých přirozených vlastností, které jim lidé připisují, např. sokol představuje spravedlnost, jelen snahu o mír.
- Rozbor prvního čtyřverší, v němž panovníkovi radí svině.

Transkripce

Výchozí transliterovaná verze:

Pak holub konecz vczini.
Potom jie dořta na řwini,
paklis weprzie, genz tu bieffe.
Sliffte, kakot ten mluwieffe,
...

Transkripce:

Pak holub konec učini.
Potom seř dosta na svini,
pakliř vepře, jenř tu bieře.
Slyřte, kakoř ten mluvieře:
...

Rekonstrukce hláskového vývoje slov

*golǫbь (holub)

- golǫb' – Havlíkovo pravidlo – zánik jerů: ь > Ø (pol. 10. st.)
- golub' – denazalizace: ǫ > u (10./11. st.)
- ȝolub' – vývoj g > ȝ (12. st.)
- ȝolub – historická depalatalizace, splynutí měkkého a tvrdého b (13. st.)
- holub – vývoj ȝ > h (konec 16. st.)

*копьсь (konecz)

- kon'ec' – Havlíkovo pravidlo – zánik jeru: ь > Ø (pol. 10. st.)
vokalizace jeru: ь > e (pol. 10. st.)
- c' > c – 1. fáze historické depalatalizace, splynutí měkkého a tvrdého c (13. st.)
- n' > n – 1. fáze historické depalatalizace, splynutí měkkého a tvrdého n (13. st.)
spřežkový zápis: konecz
- konec – cz > c – zánik spřežky cz (14.–15. st.)

***veprь (weprzie)**

- původní genitiv: vepra
- vepr'ě – přehláska a > ě (12./13. st.)
jev genitiv–akuzativ (vzor *oráč*, gen. sg. *oráčě*) (do 14. st.)
- vepřě – asibilace: vznik ř z palatalizovaného r' (13. st.)
- vepře – vývoj krátkého jať – ztráta jotace: ě > e (2. pol. 14. st.)
spřežkový zápis: weprzie
- veprze – zánik bilabiálního w > labiodentální v (15. st.)
- vepře – zánik spřežky rz > ř (16. st.)

***sę (sie)**

- sę – denazalizace: ę > ä (10./11. st.)
- sä – přehláska: ä > krátké ě (12. st.)
- s'ě – 2. fáze historické depalatalizace, splynutí s'' > s (14. st.)
- sě (psáno sie, sye)
- se – vývoj krátkého jať, ztráta jotace: ě > e (2. pol. 14. st.)

Gramatické kategorie

holub – substantivum, nominativ sg, masc, o-kmen mužský, vzor *chlap*

konecz – substantivum, akuzativ sg, masc, jo-kmen mužský, vzor *oráč*

vepřě – substantivum, akuzativ sg, masc, jo-kmen mužský, vzor *oráč*

bieše – verbum, 3. os. sg., imperfektum, atematické verbum *být*

slyšte – verbum, 2. os. pl., imperativ, IV. B třída, vzor *trpěti*

dosta sě – verbum, 3. os. sg., aorist sigmatický, II. třída, vzor *tisknúti* (sloveso typu *začieti*)

Rekonstrukce morfoložického vývoje

dosta sě

- aorist sigmatický, tvar 3. osoby sg.
- vyznačoval se tím, že původně obsahoval s-ový sufix, ten byl v prehistorické době v 1. osobě a v sg. 3. osoby nahrazen ch-ovým sufixem
- čas minulý jednoduchý
- význam – minulý ukončený děj
- aorist mizí v 15. st. ze psaného a v 16. st. z mluveného jazyka, nahrazen dnešním préteritem

jenž

- vývoj ze staročeského zájmena *jь, ja, je – měkká deklinace
- původní význam zájmena: demonstrativní a anaforický, později relativní
- demonstrativní význam se vytratil a další dva se formálně odlišily → relativní význam tvoří zájmeno *jь, ja, je + enklitické -ž (nom. sg. jen-ž, jě-ž, je-ž)
- vývoj forem nominativu a akuzativu sg. stč. formy zájmen ovlivněn zánikem lichého jeru *jь>j
- → jedno z řešení: rozšíření o sufix *-нъ: *jь-нъ > jen
- tato forma se dodnes dochovala jako část relativního zájmena jen-ž

mluvieše

- imperfektum, tvar 3. osoby sg.
- jednoduchý minulý čas, čeština jej získala z psl., původ nejasný
- koncovky se podobají ch-ových koncovkám sekundární formy aoristu sigmatického
- připínání koncovek k imperfektnímu kmeni, jež byl ve stč. tvořen sufixem -ie- nebo -á-
- Význam ve stč. památkách – vyprávěcí čas, vyjadřování dějů/stavů
- mizí v 15. st. ze psaného a v 16. st. z mluveného jazyka, nahrazen dnešním préteritem

konecz

- jo-kmen, vzor *oráč*
- deklinace stejného původního vývoje jako o-kmenová deklinace
- rozdíl: jo-kmeny v psl. v kmenotvorném sufixu měly neslabické *-i-, které způsobuje palatalizaci (jotaci) předchozí souhlásky a přehlásku *o > e → měkká deklinace
- homonymní tvary v gen. sg. a nom. pl.
- vývoj kategorie životnosti maskulin od pozdní psl., ustálen až v 17. st. → přiřazení k neživotnému vzoru *stroj*

Zdroje

KOSEK, Pavel. *Historická mluvnice češtiny I*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 210 s. ISBN 978-802-1069-060.

PORÁK, Jaroslav. *Chrestomatie k vývoji českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.9.1. [citováno ze dne 26. 11. 2014]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.